

vezérei is mind valamennyien hősök és nagyok : ugyanígy a Hősi Játék szereplői : vezérek, fő- és közemberek mind dicső katonák, hősök.

A játék is inkább a szereplők ajkára adott hősi történet, mint dráma. A szereplők mondják el és jelentik a vezéreknek az eseményeket, magát Győrt nem is látjuk, csak a Rátztemető kapuját. Az első felvonás színhelye Komárom mellett a tábor, a másodiké egy erdő Tata felé, a harmadiké pedig a győri Várkaputól nem messze eső Rátztemető előtere. A második felvonás végén – a már említett két „derék” ének mellett – szerepel még egy népies hangú ének is. Kezdőszora : Nintszen nékem semmi bajom, tsak hogy szegény vagyok... E hat versszakos éneknek változatai több népdalgyűjteményünkben szerepelnek, pl. Erdélyinél egy három versszakból álló változat.⁶

A kézirat terjedelme : 24 × 19 cm nagyságú, elég sűrűn teleírt 29 levél. A könnyen olvasható írás a költő eredeti kéziratának látszik.

Mindezek alapján állíthatjuk, hogy kéziratunk nem más, mint a Győrött az akadémiai ifjúság, és Pannonhalmán a növendékpapság által előadott Hősi Játék és Pázmándi Horváth Endre alkotása.

Szabó Flóris

Adalékok Arany János 49-es tevékenységéhez

Életrajzírói meglehetősen keveset foglalkoztak Arany Jánosnak 1849-ben, a forradalom második évében kifejtett tevékenységével. Ez a hiányosság egyaránt vonatkozik szalontai jegyzőként való ténykedésére, valamint a forradalmi kormány belügyminisztériumában betöltött munkakörére.

E sorok írója nemrég kutatást végzett a Magyar Országos Levéltárban az említett anyag teljesebbé tételére és ennek folyamán néhány, mindaddig ismeretlen Arany-kéziratra bukkant. Az alább közlésre, illetve ismertetésre kerülő okmányok Aranynak a belügyminisztériumban vállalt hivatali működése idejéből származnak és egyben rávilágítanak arra, hogy mennyire is terjedt ki a költő munkaköre.

Arany János tíz évig volt Nagyszalonta másodjegyzője. A forradalom kiteljesedése idején megváltik tisztségétől, amint maga írja önéletrajzában: „... 1849 tavaszán bureau-hivatalt kértem s nyertem a magyar belügyminiszter alatt s előbb Debrecenbe, majd Pestre tettem át lakásomat.”

A nagyszalontai Arany-Múzeumban őrzik azt a döntő jelentőségű okmányt, melynek révén országos eseményeknek lesz a közvetlen közelről tapasztalója és részese. Minthogy ez az irat mindaddig ismeretlen az irodalomtörténészek előtt, az alábbiakban adjuk szöveghű másolatát.

A kinevezési irat 48 × 29 cm nagyságú, sárgás színű, dupla ív első lapjára íródott fekete tussal. Szövege a következő:

ARANY JÁNOS
ú r n a k

Jelen rendeletnél fogva Önt a belügyminisztériumban [sic!]

F o g a l m a z ó u l
ezennel kinevezem.

Debrecen Május 9-kén 1849.
[belügyminiszter pecsétje]

belügyminiszter
Szemere Bertalan sk.
[Leltári száma : AJM – II. 39.]

A háborus események miatt ezt a kinevezést meglehetősen soká, csak 19-én kapja kézhez, de ekkor késedelem nélkül, már május 21-én beadja lemondását a másodjegyzőségről a főszolgabírónak és egy részletesebben indokoltat a városi tanácsnak.

Meg se várja az utóbbiak végzését, hanem feleségét Szalontán hagyva, 25-ére Debrecenbe érkezik. Itt legelőször Vörösmartyt keresi fel, majd másnap tiszteleg Szemerénél. Mielőtt rátérnének hivatali tevékenységére, foglalkozunk előbb a városi tanácsnak azzal a gyűlésével, amelyben Arany lemondását tárgyalják. A mindaddig ismeretlen szöveget érdemes teljes egészében közölnünk, annál is inkább, mivel beszédesen bizonyítja Arany népszerűségét szülővárosában és tükrözi munkatársainak hozzá való ragaszkodását.

A május 28-i népes közgyűlés 5 ügyel foglalkozik s ezek között elsőként veszik elő Arany János lemondó-levelét, noha ugyancsak ott van előttük a főjegyzőnek, Borbély Pálnak azonos tárgyú beadványa.

⁶ ERDÉLYI JÁNOS : Népdalok és mondák. Pesten, 1846. II. k. 252.

A Bajó János által vezetett jegyzőkönyv első felében Arany János indokait olvashatjuk. Ezt itt nem ismételjük meg, mert lényegét önéletrajzában is megtaláljuk. Az egy teljes ívet kitöltő bevezetést az alábbi *Végzés* követi:

„Jelen nagy számú közgyűlést — tudván hivataláról lemondott Arany János volt jegyző úrnak buzgó hivataloskodását, becsületességét öröm és fájdalom töltötte el keblét hivataláról lemondását tudató jelentésére. — Fájdalom azért; mert egy oly hivatalnokát vesztette el ki fáradhatatlanul munkálkodott a városnak legzavartabb ügyei tisztára hozásában, mert ügyes tapintattal vitte hivatalát, s egy ily egyén elvesztése érzékenyen hathat városunkra. De bármily érzékenyen hatott a közönségre kedves jegyzőjétől való megválás elgondolása: másrésztől enyhítette fájdalmát azon öröm, hogy eddigi hivatalánál, egy jobb és fényesebbre emelte saját érdeme. — És éppen érdeme méltó elismerésül Szalonta város közönsége Arany János úrnak ezennel jegyző könyvileg hálát és köszönetet szavazván: isten áldását kéri reá és családjára. — Egyébb előadásai tudomásul vétetvén, — hátra maradt jegyzői fizetésének kifizetése elrendeltetett. —” [leltári szám: AJM—III. 177.]

Szalonta városa azzal a tudattal vált meg híres emberré lett szülőföldről, kedves jegyzőjétől, hogy az jobb, fényesebb hivatalba kerül. A valóság azonban nem ezt bizonyította. Helyesen látta és értékelte Arany akkori helyzetét sógora, Ercsey Sándor, aki így írt monográfiájában a kérdéses időszakról: „Ez új hivatal Aranyra nézve valami nagyon jutalmazó és megtisztelő nem igen volt. Mert ha már akkor országszerte ismert irodalmi érdemei és költői tehetsége, melyek magukba véve ugyan nem mindig elegendők valamely hivatal kellő vitelére és betöltésére, azon hivatali kinevezésnél figyelembe nem vétettek is; de ő már akkor 31 éves férfi s oly egyéniség volt, ki, mint egy évtizedig városi jegyző, a közigazgatás minden ágában nagy jártassággal bírt, s így legalább egy titkári állásra méltó lett volna.” (Ercsey Sándor: Arany János életéből. Budapest, 1883, 44—45.)

A belügyminisztériumi iratsomóból legújabbán előkerült Arany kéziratok teljes egészében igazolják Ercsey meglátását. Szinte jelentéktelen ügyekkel, beadványokra, kérvényekre vonatkozó válaszok megfogalmazásával bízzák meg Aranyt, és ezeket is ellenjegyzji, javítja két felettese.

Álljanak itt bizonyítékul a költő hivatali iratai:

751

B majus 27. 1849.

Zemplén megye közönségének

Arany
látta Tormássi

[olvashatatlan aláírás]

Leírta Majus 29-én Murányi

[hátlapján]

Folyó évi május 15-éről 414. sz. a. kelt és ideterjesztett fölliratukra válaszul adom: miszerint az abban rendszeresíttetni kért egy alszámvevői hivatal a felhozott okoknál fogva szükségesnek mutatkozván, ez a f. évi 107. számú Közlönyben olvasható rendeletben szabályozott 400 ft [Tormássi által beszurva az összeg] fizetés mellett felállíthatatik; ellenben a seborvosi állomás rendszeresítésének szükségét ugyanazon felterjesztésben eléggé indokolva nem látom, s így azt jelenleg nem is rendszeresítem. [utolsó félmondat Tormássi kezeírása]

751

B majus 27. 1849

Zemplén megye közönségének

Válaszul f. évi 414 sz. a. telt fölliratukra, mellyben egy alszámvevői s Gál-Szécs mezővárosban egy sebészi állomás rendszeresítését kérik.

*

1848. május 29-én kelt Arany válasza Kraszna megye közönségéhez címezve. Még jóval ennek előtte, április 17-én útmutatást kért Szilágyosmlyó város a Honvédelmi Bizottmánytól az adóösszeírás módjára, valamint a város és a megye egymáshoz való viszonya tárgyában. 1849. május 30-án ismét Zemplén megye közönségéhez intéz átíratot. Arany igenlő választ ad arra a kérésükre, hogy Kis- és Nagy-Patak egyesüljön Sárospatak néven és egységes tanácsot, vezetőséget válasszon. Ezenkívül még jó néhány irat iktatószámán, dátumán fedezzük fel Arany János keze-vonását.

A közismert szerénységű Arany hivatalával nagyon meg volt elégedve. Legalábbis ez tűnik ki feleségének és Petőfinek írott leveleiből. „Valóságos lelki nyugalom, a szalontai

jegyzőséggel összemerve,” — hiszen városa erősen összekuszált pénzügyei kibogozása, az újabb és újabb csapatok kiállítása és még többnek az elszállásolása minden szabadidejét igénybe vette.

Itt azonban azt remélte, hogy ideje marad irodalmi terveinek megvalósítására. Egy jó néplapot szeretett volna indítani és a széles népi rétegek számára verseket írni és kiadni olcsón, füzetes alakban. Ezek megvalósulásában reménykedve vállalta a hozzá méltatlan hivatali beosztást és ezekért interveniált heteken át a miniszterénél, Szemerélnél.

A bekövetkező történelmi katasztrófa a forradalom leverésével együtt megsemmisítette a költő nagyszerű, népnevelő irodalmi terveit is és évekre szárnyát szegte a forradalom győzelmei által táplált lendületes alkotó kedvének.

Dánielisz Endre

Arany János levele Csengery Antalhoz

P. A. Dethier, Konstantinápolyban élő történész, 1869-ben lett a M. Tud. Akadémia kültagja és 1881-ben halt meg. Ez a tagság számos kapcsolat eredményeként született. Része volt a sztambuli Corvinák felderítésében.¹ Az Akadémia kiadásában megjelent egy tanulmánya.² Elfogadásáról Arany 1867-ben értesíti őt és tudatja vele, hogy fordítását Henszmannra bízták.³ Egy másik — nagy port felvert — kiadványával sok dolga akadt Aranyknak. Ez a mű *Kritobülosz* „II. Mohamed élete” című források kiadvány, amelynek görög eredetijét és francia fordítását Dethier rendezte sajtó alá a Mon. Hung. Hist. XXI. 1—2. kötetenként.⁴ A görög szövegben azonban sajtóhibák maradtak s ezért az Akadémia elrendelte bezúzását. Csak néhány példány maradt belőle. Az akadémiai könyvtárban is van három, de címlapja hiányzik mindegyiknek.

Ezt a kiadványt már 1865. III. 31-i levelében említi Arany.⁵ 1870. szept. 22-i és okt. 19-i levélfogalmazványában intézkedik a szerzői honorárium folyósítása dolgában. 1871. márc. 2-án azt írja Toldy Ferencnek, hogy amint a Duna jege és a hajózás megindul, küldik Bécsből ládákbán a könyveket.⁶ A szállítmányért nagyobb vámot róttak az Akadémiára, Arany beadványban elengedését kéri a pénzügyminisztertől.⁷

A most közreadandó levél 1871. február 21-ről — a hátlapján látható régi feljegyzés szerint — Csengery Antalhoz íródott és szintén a Dethier-üggyel foglalkozik. Amíg 1870 nyarát Arany Karlsbadban töltötte,⁸ Gyulai Pál helyettesítette főttkári székében. Dethiert így követeléseivel hozzá irányították. Arany hazaérkezvén nem ismeri ki magát az ügy állásában, a leveleket jó barátjához, Csengery Antalhoz továbbítja. Dethier újabb sürgetésére kéri Csengeryt, hogy tisztázza a pénzügyi helyzetet. Felvilágosítást kér Dethier számára a kiadványok hazaszállítása ügyében is.

A levél szövege így hangzik:

Magyar Tudományos Akadémia

Tisztelt Barátom,

Már ismét üldözik Dethier részéről valami váltóval szegény Gyulait, ki a múlt nyáron engem helyettesítvén, Dethier azt hiszi, hogy az egész ügy az ő kezében van. Tudniillik, én, az ősszel hazajöve, annyira zavarban találtam ez utalványozási ügyet, s annyira nem tudtam a dolog állását, hogy Dethiernek nem lehetett írnom, s egyebet sem tehettem, mint hozzád küldözöm leveleit, a váltókat pedig (miután ezeket *rögtön* vagy honorálni vagy megtagadni kellett) rendre utalványoznom. Ha ma jön a váltó, ismét el kell fogadnom, mert ha elutasítom, Dethier hitele tönkre van téve.

Kérlek alázatosan, méltóztassál D. nálad levő leveleiből s számadási jegyzeteiből e dolgot, a számadás dolgát, annyira tisztába hozni, hogy ne legyek kénytelen így a sötétben tapogatni. Ezenkívül D. leveleiben más dolgok is vannak, melyekre választ vár: ilyen, s a legfontosabb, a nyomtatványok hazaszállítása, mely szintén roppant pénzbe kerül, s melyről a Bizottságnak mielőbb határoznia kell.

Méltóztassál tehát e sürgetős ügyben valahára a kellő világosítást megadni.

Tisztelettel Pesten 1871. febr. 21.

igaz barátod Arany

A levél az Ernst-gyűjteményből került elő, s most a jelen sorok írójának tulajdonában van.

Scheiber Sándor

¹ GERGELY PÁL: Arany János és az Akadémia. Bp., 1957. 33.

² P. A. DETHIER: Augusteon vagy Nagy-Justinian óriás lovaszobra... Pest, 1868.

³ GERGELY PÁL: I. m. 124.

⁴ Βίος τοῦ Μωαμεθῆ; Vie de Mahomet II. Magyarul: II. Mehemet élete. Ford.: SZABÓ KÁROLY. Bp., 1875.

⁵ Fogalmazvány az Akadémia kéziratárában.

⁶ GERGELY PÁL: I. m. 62.

⁷ GERGELY PÁL: I. m. 64.

⁸ MOLNÁR BÉLA: Arany János Karlsbadban. Gyoma, 1933. 21.